

MAHFUZÂT: CİBUTİ VE “AFRİKA’DA TÜRKLER SEMPOZYUMU”

Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ¹

Türk Tarih Kurumu Tarafından organize edilen “Afrika’da Türkler” üst başlıklı kongreye katılmak üzere 12 Kasım 2014 tarihi akşam saat 20:30’da Kıbrıs Ercan Havaalanı’ndan İstanbul Atatürk Havalimanı’na geldik. Geceyi İstanbul’da, evimde geçirdim. Ertesi gün akşam Cibuti’ye hareket edeceğiz.

13/10/2014 tarihi akşam 23:50 uçağı ile İstanbul Havaalanı’ndan Cibuti’ye gitmek üzere havalandık. Yaklaşık dört buçuk saatlik uçuştan sonra başkent Cibuti’ye ulaştık. Delegasyon üyeleri ile ilgili daha önce bilgilendirildikleri anlaşılan havaalanı görevlileri bizi hiç bekletmeden, pasaport işlemlerimizi yaparak, iç salona aldılar. Burada Atatürk Dil Tarih ve Kültür Kurumu Başkanı Prof. Dr. Derya ÖRS ile biraz sohbet ederek diğer arkadaşların gelmesini bekledik. Bu arada sayın büyükelçimizin bir ay önce kaza geçirdiği için Türkiye’ye gittiğini, sağlık durumunun iyi olduğunu öğrenmiş olduk. İhsan Süreyya SIRMA hocamızın selamlarını getirmiştik. Hoca ile Fransa’dan tanışıyorlarmış, zaten elçi bey bizden biri sayılır yani akademisyen, Medeniyet tarihinde doktorası olan bir bilim insanı, bu programın Cibuti’de gerçekleşmesinin arkasında da aslında onun bu yönü var. Delegasyon üyeleri pasaporttan geçtikten sonra, bizi kapıda bekleyen kırık, dökük araca yönlendirdiler. Anlaşılan Cibuti’de kalacağımız süre içerisinde bu araç bize hizmet edecek. Bindiğimiz araç bir mucize eseri! yolda kalmadan dört gün kalacağımız Djibouti Place Kempinski hotele bizi ulaştırmayı başardı. İki ayrı güvenlikten geçerek ancak otele ulaşınca ülkede ciddi emniyet sorununun olduğunu düşünmeye başladım. Yemen’de kaldığımız otel de aynen bu şekilde korunuyordu ve ülkenin güvenlik durumu herkesin malumu. Ancak birkaç gün sonra bu korumanın aslında otelin misafirlerinden yani burada kalan Amerika askerlerinden kaynaklandığını, onlara yönelik herhangi bir hareketin olmaması için ekstra önlemlerin alındığını anlamış oldum. Kaldığımız otel Cibuti’nin tarihi bir oteli, Fransız sömürgesi döneminden kalma, sahilde, son derece güzel ve modern bir otel. Almanlara ait olan ve 1847 den beri faaliyet gösteren bir zincirin halkası. Otel şehirde deni-

1 Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mehmetmahfuz@gmail.com

zin en sakin olduğu bölgede inşa edilmiş, denizin gelgit olayını en iyi izleyebileceğiniz ender sahillerden birinde kurulmuştur. Otelin hemen yanındaki sahilin gelgit hadisesi rahatlıkla izlenebilmektedir.

Sempozyumla ilgili izlenimlerime geçmeden önce; Cibuti hakkında biraz bilgi vermek istiyorum. Cibuti yüzölçümü itibariyle küçük olduğu kadar nüfus itibariyle de ufak bir ülke. Ülke olarak bir milyona yakın nüfusu bulunan Cibuti'nin, devletle aynı ismi taşıyan başkenti de yaklaşık dört yüz bin kadar bir nüfusu sahip. Ülkenin resmi dili Arapça ve Fransızca, resmi parası ise Cibuti Frangıdır. Bir dolar yaklaşık olarak 170 frank kadar ediyor. Halkın büyük bir kısmı yani %50 si Somali bölgesinden buraya göçmüş ve Somali'de konuşulan dili tekkellüm ediyorlar. %10 u civarında Arapça konuşuyor –resmi rakamlar bunun altında- Arapça konuşanlar bir zamanlar Yemen taraflarından buraya geldiklerini söylüyorlar. Arapçanın çok değişik bir lehçesini konuşuyorlar, arada bazı kelimeleri ancak anlayabiliyorsunuz. Somaliler ile Araplardan sonraki en büyük kitleyi Afarlar oluşturuyor. Afarlar ülkenin yaklaşık %30 kadar, bunların dışında da İsa ve İsak gibi bazı küçük gruplar var. Bir dilin diğerine yakınlığını anlamak için hep sayılar üzerinden bir mukayese yaparım. Somali dilinde birden ona kadar: Kow, Laba, Sedih, Afr, Şen, Lih, Tedoba, Sided, Soğal, Taban şeklinde sayılıyor. Görüldüğü gibi bu rakamların Arapça ile hiçbir yakınlığı söz konusu değil.

Din işleri, Evkaf Bakanlığı tarafından organize edilmektedir. Beş yıl önce kurulduğu ifade edilen Evkaf bakanlığı başta cami imamları olmak üzere dini ricalin tayinini yapan kurumdur. Bakanın siyasi kimliği olduğu için dini hususlarda söz söyleyen zat ise Cibuti Kadısı'dır. Cibuti kadılığı bizim Diyanet İşleri Başkanlığımıza benzer bir müessesedir.

Cibuti Arap ligine üye bir ülke olup ülkede küçük vilayetler bulunmakla beraber en büyükleri altı adettir. Bunlar başkent Cibuti, Dihil, Arta, Ali Sabih, Tacura ve Uguh vilayetleridir. Tacura en tarihi şehir olup burada birçok Osmanlı eserinin bulunduğu kaydedilmektedir. Nitekim TİKA bu camilerden ikisinin restorasyonunu tamamlamıştır. Keza bahis mevzuu kurum tarafından sürdürülen bir de makbere restorasyonu var. Bu bölgenin en istikrarlı ülkelerinden biri olan Cibuti'de çok fazla olay olmamakla beraber zaman zaman kimi hadiselerin baş gösterdiği de bilinmektedir. Yaklaşık altı ay önce şehir merkezinde bir patlama meydana gelmiş, o patlamada bazı şahıslar da ölmüş.

Cibuti bir liman kentidir. Burada liman ve tren yolu inşa edilmeden önce, yöre yılanları ile meşhur imiş. Her ne kadar Cibuti dışında li-

manları olsa da asıl ana liman burasıdır. Başkent dışındaki limanların en meşhuru ise Mağabu’dur. Bize bölgeyi gezdiren rehberimiz işinin ehli, ülkesini çok sevdiği de anlaşılıyor. Hollandalıların “yeryüzünü tanrı yarattı, Hollanda’yı ise biz” dediğini aktardıktan sonra bunun Cibuti için de geçerli olduğunu, bu ülkeyi sıfırdan kendilerinin! inşa ettiğini söylüyor. Fakat şehrin tılsımının demir yolu olduğunu dolayısıyla; trenin limanla birleştiği noktada zamanla bir şehrin meydana geldiğini ve bunun başkent Cibuti olduğunu ilave ediyor.” Fransızlar tarafından kurulan bu şehir, Osmanlının Tacurası ile İtalyanların Obuk limanlarına nazire olarak inşa edilmiş ve zamanla gelişmiş. Rehberimiz burayla ilgili olarak “demiryolu olmasaydı ne biz olurduk, ne de bu şehir” diyor. Zira Cibuti Afrika içlerine, Etyopya ya, uzanan demiryolu hattının denizle birleştiği noktada var olmuş.

Rehberimiz gezi esnasında bizi kiliseler kompleksinden oluşan bir bölgeye götürdü. Yan yana kiliselerin inşa edildiği bu bölgedeki en ilginç yapının bir Ermeni kilisesi olduğunu anlattı. Nedeni ise bu kilisenin yöredeki en eski mabet oluşu imiş. Hatta bu kiliseden önce bahis mevzuu bölgede –halkın tamamı Müslüman olmasına rağmen- caminin dahi bulunmadığını söyledi. Cibuti halkının –bugün- neredeyse yüzde yüzü Müslüman, ancak bir dönem demiryolunda çalışan Hristiyanlar için yapılan kiliseler hala ayakta duruyor. Ermeni kilisesinin birkaç cemaati varmış. Bunlardan bir tanesinin müzisyen, diğerinin ise fırıncı olduğunu anlatıyor. Yan yana duran kilise kompleksleri ise adeta, yöreyi işgal edenlerin mezhepleri farklı olsa bile –bir dönem- ancak sırt sırta vererek ayakta durmaya çalıştıklarını gösteriyor. Muhtemelen bu gün bu kiliselerin cemaatlerinden bazısını Afrika’daki en büyük askeri üssü burada bulunan Amerika askerleri ile İtalya ve Fransız askerleri oluşturuyor. Burada az dahi olsa Habeşistan kilisesine mensup bazı Hristiyanların da yaşadığı bilinmektedir. Bu Hristiyanlara ait şehir merkezinde bir de mezarlık mevcuttur.

Şehri gezerken Cibuti Parlamento binasının önünden geçiyoruz. Rehberimiz bu binanın İran tarafından inşa edilerek Cibuti halkına hediye edildiğini anlatıyor. Zanzibarla derin tarihi ilişkisi olan İran’ın güney batı Afrika ile ilişkileri açısından bu bölgede etkili olmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Ancak Cibuti’de hiç Şii yok, halkın neredeyse tamamı Şafii mezhebine mensuptur. Şafiiliğin bu bölgede yaygın olmasının da Yemen’in etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Bu etkiyi mimaride de göre biliyorsunuz. Zira şehrin içerisinde karşılaştığımız camiler Yemen mimarisini andırıyor, rehberimiz özellikle dini mimarinin Yemen’den etkilendiğini, sadece o da değil, dil ve kültür olarak da Aden’in etkisinde kaldıklarını anlattıktan sonra “Cibuti Aden’in küçük kız kardeşidir” di-

yor. Hele gat çiğneyenleri görünce bu benzerliğin boyutlarını daha iyi anlıyorsunuz. Bize rehberlik eden Cibutililerden biri halkın %70'inin gat çiğnediğini anlatıyor. Bu rakam çok ciddi ve yüksek. Gat düşünüldüğü gibi Yemenden değil bu ülkede yetiştirilen bir bitkidir. Taze tüketilmesi gereken çay bitkisine benzeyen gatin rutubetli bir ortamda naylon torbada alt yaprakları tamamen temizlenmiş, üsteki yeşil ve taze küçük yaprakların tek tek koparılarak yanağa doldurulması ile tüketilmekte. Sokakta yanakları tombul gibi gözükken ama bedenleri gat kullanmaktan bir deri bir kemik kalmış yüzlerce insan görmek mümkün. Gat bu ülkenin en büyük gerçeği. Eğitimle zaman içerisinde terk edilebilecek, bu alışkanlık dini fetvalarla önüne geçilebilecek bir şey olmasa gerek. Zira halkı sakinleştiren, uyarıcı bir güç veren ve şartlara uyum sağlatan bir sakinleştirici. İlginç olanı ise gati temizleyen ve pazara sunanlar kadınlar, ancak kullananlar erkekler. Gerçi oranları az olmakla birlikte kadınların da kullandığını söylediler. Çiğnerken -hele hele hem çiğneyip hem konuşurken ki- görüntü çok kötü.

Cibuti şehri satranç tahtası şeklinde yol şebekesine sahip düzenli bir kent. Avrupai bulvarlar ve caddeleri havi. Zaman zaman meydanlara da rastlıyorsunuz. Parlamento binasının önündeki meydana büyük bir levhada bizim mehter takımının bir resmi dikkat çekmekteydi. Yanımızda şoför olarak bulunan Riyad bey, yaklaşık altı ay önce bu meydana, şehrin en eski ve en uğrak yeri olan bir kahvehanede, bir patlamanın meydana geldiğini, bu patlamada bazı şahısların öldüğünü, bunlardan birinin de Türk kökenli olduğunu anlattıyor. Sonra şunu ilave ediyor: "Bunun üzerine bir tören düzenlenmişti, bu mehter takımı da bunun için buraya gelmişti". Bu ekibin buraya gelme amacı Türkiyenin bu denli küçük olaylardan gözünün korkmadığı, aksine ilişkilerin daha da gelişmesi için çaba sarf ettiğini göstermek için imiş.

Şehir merkezini gezerken yüksek binaların pek bulunmadığı dikkatimi çekti. Rehberimize nedenini sorunca bunun "bir şehir iskân politikası" olduğunu, burada yüksek binalara izin verilmediğini, genelde üstteki terasla birlikte üç katlı yapıların inşaatına ruhsat verildiğini anlattı. Şehir merkezindeki eski binaların tamamının beyaz boyaları ile bir birine benzediğini görünce bunun bir Fransız politikası olduğunu anlıyorsunuz. Hele hele Cezayir'de gördüğümüz Fransız yapılar ile aynılığı Cezayir'in tek tip bir Afrika yaratmayı murat ettiği hissi uyarıyor. Ancak şehrin dışına biraz çıkınca rehberimizin bize Cibuti'nin modern yüzünü göstermeye çalıştığını, kısacası bir algı operasyonu yaptığını anlıyoruz. Zira etrafa dağılan kulübeler, sokaklarda bir parça kartonun üzerinde yaşayan insanlar, ağaç altlarını mesken edinenler, buradaki fakirliğin boyutlarını adeta yüzünüze haykırıyor. Kaldığımız

otelde Kuveytilere ait bir yardım kuruluşu olan Rahmet teşkilatından insanlar görmüştüm. Anlaşılan onlar ülkenin bu kısmının yaralarına merhem olmak için gelmişler. Kuşkusuz bizim yardım kuruluşlarımız da, özellikle de İHH, Kurban bayramı döneminde burada imiş.

Cibuti'ye geldiğimiz ilk gün Cuma idi. Dolayısıyla biraz dinlendikten sonra Cuma namazına gitmek için otelden çıktık. Cuma namazını şehrin müstesna camilerinden biri olan Mescidu Emir Selman'da kıldık. Bu camii cumhurbaşkanlığına yakın olduğu için resmi hüviyete sahip. Camiye vasil olduğumuzda imam Şeyh Abdi Muallim Adem minberdeydi ve hutbe irad ediyordu. Hutbesinde "İslam aleminin son derece zor günlerden geçtiğini. Ümmet üzerinde bir komplonun faaliyete sokulduğunu, bu komployu düzenleyen aktörlerin Yahudi ve Hristiyanlar olduğunu, Yahudilerin İsrâ ve Mi'rac hadisesinin gerçekleştirdiği, ilk kıblegâhımız olan Beytu'l-Makdis'e saldırdıklarını, bunun kabul edilemez olduğunu söyledi. Daha sonra DAAŞ (İŞİT)'in İslam'ı temsil etmediğini, İslam'ın barış ve esenlik dini olduğunu, DAAŞ mensuplarının İslam'ın o barış ve esenlik tarafına zarar verdiklerini söyledi. Arkasından sözü Mısır ve İhvan-ı Müslimin'e getirdi. İhvan-ı Müslimin'in İhvan-ı Müfsidin yani fesat çıkarıcı kardeşler olduğunu söyledi. Bunların Mısır'ı harab ettiklerini, burayı da tahrip etmeye çalıştıklarını, bir süre önce şehir meydanında yaptıklarının unutulmaması gerektiğini (anlaşılan yukarıda bahsedilen hadiseyi ihvana mal etmişler) söyledikten sonra, Cibuti'nin emniyet ve güven ülkesi olduğunu, bu emniyet ve güveni sağlayan şahsın şimdiki başkan İsmail Ömer GUELLE olduğunu, beş yıl için seçilen bu başkanın bir beş yıl daha görev yapması gerektiğini, ülkeyi şantiyeye dönüştürdüğünü, dolayısıyla bu hizmetlerin sürebilmesi için mutlaka ona oy verilmesi icap ettiğini anlattı. Keza bu ülkenin öteden beri emniyet ve güven ülkesi olduğunu, bundan dolayı Hz. Peygamber'in başta kızı Rukiye ve damadı Osman olmak üzere, Mekke'de işkence gören zevatı bu bölgeye gönderdiğini söyledi. Öteden beri bir güven ve emniyet ülkesi olan bu memleketin istikrarının bozulmamasına dikkat edilmesi gerektiğini ilave ederek hutbesini tamamlamış oldu. Doğrusu hutbeyi dinlerken bir taraftan Habeşistan muhacirlerinin bu bölgenin neresine geldiklerini, onlarla ilgili yerli halkın zihninde ne tür bilgilerin bulunduğunu merak ettim, diğer taraftan da özellikle Müslüman Kardeşler hakkında söyledikleri beni rahatsız etti, neden böyle düşündüğünü öğrenmek için içinde müthiş bir istek oluştu. Namazdan sonra imam efendiyle konuşmaya karar verdim. Namazın bitiminde imam efendi aynen Moritanya'da da var olduğu gibi mihrabın solunda mevcut olan kapıya yöneldi. Kapıyı açtı ve oradan çıktı. Ben de namazımı tamamlayıp arkasından çıkmak

istedim. Ancak orada var olan güvenlik görevlileri önümü kestiler ve beni imam efendi ile görüştürmek istediler. “Bir sorum var, sormak istiyorum” dediysem de olmadı. Geri döndükten sonra, bir zat geldi ve hoca ile görüşebileceğimi söyledi. Gittim kendimi tanıttım, İstanbul’dan deyince imam efendinin yüzünün şekli değişti “Hilafet merkezi, ümmetin merkezi” dedi. Hocayı görünce İhvan ile ilgili soruyu sorup kendisiyle tartışmak istemedim ve Habeşistan muhacirlerini sordum. Bana Habeşistan muhacirlerinin buraya yetmiş kilometre mesafede bulunan Zeyla’ bölgesine gelip yerleştiklerini anlattı. “Bu bilgileri Türkler daha iyi biliyor, onların kitaplarında da yazıyor” deyince fazla konuşmak istemediğini anladım ve izin isteyerek ayrıldım. Zeyla’ başkent Cibuti’ye yaklaşık yetmiş kilometre mesafede, ancak Somali sınırları içerisinde yer almaktadır. Şehir gezimizde bize rehberlik yapan Davut Ebubekir beyin söylediklerini esas alacak olursak, Cibuti halkının çoğu bu bölgeden göçen insanların soyundan gelmektedir. Zira 1897 yılına kadar bu bölgede Cibuti diye bir yerleşim birimi yoktu, daha önce de ifade ettiğim gibi, Fransızlar tarafından demiryolu kurulunca şehir oluşmaya başlamış. Bir diğer ifadeyle bu bölgede- Cibuti öncesinde- Osmanlıya ait iki şehir vardı: Sevakın ile Zeyla’. Biri Somali’de, diğeri ise Sudan tarafında yer almaktaydı. Yöre müstemlekeci Fransızların hâkimiyetine girince, İngilizler ile İtalyanların eline geçmiş olan bölgelerin ortasına demir yolu ile taşıdıkları malların denize ulaşmasını sağlayacak bir liman oluşturmuşlar. Söz konusu liman bu bölgede bir şehrin doğmasını sağlamış. Çevrede bulunan beş adayı birbirlerine bağlamak sureti bir yapı kurmayı başarmışlar. Rehberimizin ifadesiyle “eğer demiryolu olmamış olsaydı Cibuti diye bir devlet veya bu isimle bir şehirden bahsetmek mümkün olmayacaktı”

Hoca efendi ve camiden ayrılırken İslam tarihinin ilk muhacirleri ile ilk Ensarilerinin bu topraklarda bir araya geldiklerini, keza Hz. Peygamber tarafından bu bölgeye iki ayrı sefer kapsamında gönderilen ve çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu, içinde hanımların da bulunduğu ilk muhacirler aklıma geldi. Dini inançları için; doğrularının yaşam bulması; inançlarının üzerlerinde adeta bir libas olarak durabilmesi için, bütün varlıklarını, evladu iyallerini, hatta mal ve sosyal statülerini geride bırakarak “gidiniz orada adil bir hükümdar var” diyen kutlu peygamberlerinin emrine uyararak buraya gelen ashâbı düşünmeye başladım. Bir taraftan inançları için onca eziyete katlanan insanlar, diğer taraftan onlara kucak açan, yürekleri ile kendilerini ısıtan, onları zorba Mekkelilerin -içlerinde Amr b. As’ın da olduğu- elçilerine teslim etmeyen Necaşi ve kahraman Habeşistan Ensarı. Bu iki kitlenin kaynaşması ile birlikte bu toprakların hızla İslam yurdu haline

dönüşmeye başladığı ve henüz Hz. Peygamber döneminde bu coğrafyadan birkaç gemi dolusu Müslümanın Medine’ye Hz. Peygamber’e biat etmek için gittiği bilinmektedir. Hatta onların çabalarıyla Afrika Boynuzu’nda İslam taban bulmuş ve o ashabın yetiştirdiği neslin soyundan gelen Müslümanlardan oluşan bu değerli, kıymetli kardeşlerin varlığını intaç etmiştir. Onların tamamına minnet beslerken, ilk üstatları olan “Habeşistan Muhacirlerinin” hepsine Allah rahmet etsin diyorum.

Gerek bu durum gerekse Zeyla’nın bir Osmanlı liman şehri olması ve hala bir çok Osmanlı yapısına ev sahipliği yapıyor olmasından dolayı buraya gitmek için harekete geçtim. Önce elçilikten görevlilerle konuştum. Sempozyum organizatörlerinin onay vermesi durumunda bunun çok zor olmadığını söylediler. Tarih Kurumu Başkan Yardımcısı Ahmet beyin muvaffakiyetini aldıktan sonra araç işini ayarlamaya çalıştım. THY’den Koray bey’in yardımıyla 200 dolara gidiş-dönüş bir cip ayarladık. Ve ertesi gün yani Cibuti’ye gelişimizin üçüncü günü hoca efendinin Habeşistan Muhacirlerinin geldiğini söylediği yetmiş kilometre ötedeki Zeyla’a gitmek üzere hazırlığımızı yaptık. Sabah birinci oturumu yönettikten sonra saat dokuz buçuk gibi çıktık. Büyük Elçiliğimize giderek sınırdan geçmemiz için bir yazı yazmalarını talep ettik. Yazıyı -meşakkatli olsa da- aldık ve tuttuğumuz araca binecek yedi kişi sınıra doğru hareket ettik. Şehirde çıkarken içi gayet güzel döşenmiş yörüklerinkine benzeyen kıl çadırlar dikkatimi çekti. Şoförümüz Riyad’a bunların ne olduğunu sorunca bunların ta’ziye çadırları olduğunu anlattı. Vefat edenlerin yakınları taziyelerini bu gibi çadırlarda kabul ediyorlarmış. Bizim Anadolu’daki geleneksel ta’ziye kabul biçimimize çok benziyor. Bilindiği gibi bizde de “taziye evleri” var. Hatta Mısır’da camilerin avlusunda bulunan daru’l-munesebât da bu geleneğin bir devamı. Birbirinden binlerce kilometre uzaktaki coğrafyalarda geleneklerin benzemesi çok dikkat çekici, ümmet bu olsa gerek. Yani aynı duruma, benzer tavır. Sadece bu değil Cibuti ile başta yemek kültürü olmak üzere birçok ortak noktamız bulunuyor.

Sınıra gitmek için askeri üslerin ortasından geçtik. Önce Japonya, Arkasından Amerika ve sonra Fransa üssü. Şoförümüz en büyük üssün Amerika’ya ait olduğunu, buranın aynı zamanda bir hava üssünü de mündemiç olduğunu söyledi. Üsleri geçtikten sonra sağlı sollu erak ağaçları tarafından yutulmuş bir coğrafyada ilerlemeye başlıyoruz. İslam aleminin her tarafında bu ağaçların yaygın olmasını anlamış değilim. Ürdün’de iken bizi gezdiren rehberimiz bu ağaçların İsraililer tarafından bölgeye sokulduğunu ve arazilerini tahrip etmesi için ekildiğini söylemişti. Muhtemelen böyle düşünmesinin arkasında bu ağa-

cın çok arsız olması yatmaktadır. O kadar arsız ki bir dalı yere düşse hemen orada yeşeriveriyormuş. Hatta etrafında bulunan hiçbir bitkiye yaşam şansı tanımıyormuş. Şoförümüz bundan dolayı bu ağaca Cibuti'de "ağaç yiyen ağaç" denildiğini söyledi. Yaklaşık kırk dakika sonra sınıra vasil olduk. Gat çiğnemekten adeta kendinden geçmiş polisler pasaportumuza şöyle bir bıktıktan sonra ülkeden çıkamayacağımızı, bir yazı getirmemiz gerektiğini söylediler. Kendimizce bir hazırlık yapmıştık, elçilikten bir yazı almıştık. Hatta elçilikten bize Jandarma Genel Komutanlığından da bir yazı da alınmıştı. Genelde bizim gibi Zeyla'a gitmek isteyenlere böyle yapmışlar ve herhangi bir sorun da yaşanmamış; ancak bizim yazımızı alan polis bunun olmayacağını Emniyetten kendilerine hitaben bir yazının yazılması gerektiğini söyledi. Çok direnmemize rağmen bir türlü ikna edemedik. Daha önce izin vermelerine rağmen neden şimdi izin vermediklerini sorunca buna da cevap alamadık. Geri dönüp durumu THY'nin Cibuti ve Somali sorumlusu Koray beye anlatınca nedeninin çiğnenen gat olduğunu anlattı. "Gat saati öğle ile ikinci arasında; gat çiğneme saati gelince hayat duruyor" dedi. Gerçekten de biz orada iken poşetlerin içerisinde gat getirip hazırlık yapıyorlardı. İlginçtir gatin yanında bir de kola oluyor, bir taraftan da sigara içiyorlardı. Hepsini bir arada yaptıkları için de uyuşturucunun etkisi daha keskin olsa gerek. Öğle namazını burada kılarak dönmek zorunda kaldık. Ancak Somali'ye geçemezsek de başkent Cibuti'den sınıra kadar olan bölgeyi görmüş olduk. Etrafta tarlaların olmayışı, sadece hayvancılık yapılabilecek mekanların varlığı, yol kenarlarında başta deve olmak üzere büyük ve küçük baş hayvanların dolaşması, daha çok küçük ve göğüsleri süt ile dolu olan keçiler dikkat çekici.

Araçtan inerken şoförümüze, araç için aldığımız 57 dolar mazot dışında başka bir ödeme yapmamızın gerekip gerekmediğini sorunca "hayır gerekmiyor" dedi. Doğrusu toplam seksen dakikalık bir yolculuğa daha fazla ücret ödememizi ben de beklemiyordum. Ancak ertesi sabah bu bir kırize dönüştü. Şoförün artı 200 dolar talebi önce elçiliğe, onlardan organizatörlere, onlardan bize ulaştı. Biz "aracı kiralamadığımızı, gidiş dönüş için anlaştığımızı, gidemediğimiz için geri döndüğümüzü, ekstra para isteyip istemediğini sorduğumuzda hayır dediğini söyledikse de elçilik görevlisi bir delikanlı "Biraz da ukalaca siz vermezseniz elçilik olarak biz öderiz. Sürekli bunlarla çalışıyoruz" deyip bizi değil onları tutmasını anlamakta zorlansak da "Türkiye'den hocalar geldiler, gezdiler, parayı ödemediler, bize ödettiler" dememeleri için 200 doları -lanet olsun diyerek- ödedik.

Cibuti'nin sıkıntılarına gelince; Alt yapı sorunlarını henüz çözemedikleri görülmektedir. Belediyecilik noktasında daha çok mesafe al-

maları gerekiyor. Karayolları noktasından da çok zayıflar. Somali sınır kapısına gittiğimiz yolun büyük bir kısmı tamamen asfaltsız, patıkaya benzer bir yoldu. Yolun bir kısmı ise Yemenli bir şirket tarafından yapılmıştı. Henüz bitmiş olmasına rağmen yol kalitesi açısından çok sıkıntılıydı. Diğer bir nokta ise mesai meselesi: Cibuti’de yaklaşık saat 12 de hayat, adeta durmaya başlıyor. İnsanlar gat çiğnemek için hazırlık yapmaya başlıyorlar, saat öğleden sonra ikiye kadar bir başka ifade ile öğle ile ikindi arasında gat çiğnemeye devam ediyorlar. Gat bir taraftan –aynen Yemen’de olduğu gibi- korkunç bir uyuşukluk ve tembelliğe yol açarken, diğer taraftan da insanın yaşam kalitesini ciddi anlamda düşürmektedir. Elçilik çalışanlarından aldığımız bilgiye göre sağlık sektöründe ise iyiler.

Cibuti Somali sınırına gelince: bir noktaya geldik sonra şoförümüz burası sınır dedi. Bir kulübe, iple bağlanan ve gerektiğinde çekilerek yolu açmaya yarayan bir demir, oradan içeri girdiğimizde biri resmi ofis olarak kullanılan bir kulübe, yanında bir başka kulübe, biraz ötede bir mescit. Sınır bu şekilde idi. Abdest almak için mekan ararken beni sınırın biraz ötesinde yan yana oturarak önlerindeki gat poşetlerinden çıkardıklarını çiğnemeye çalışan polisler yönlendirdiler. Namaz için su aradığımı söyleyince, orada bulunanlardan biri cebinden çıkardığı bir anahtarı en gençleri –anlaşılan en kıdemsizi idi- verdi. Ben her halde mescidi açacaklar diye düşündüm ve “mescit açık, su talebinde bunuyorum” dedim. “Tamam” anlamında başını sallayarak, arkadaşları takip etmemi söyledi. Elindeki anahtarla ne yapacağını anlamadığım polisi takip ederken betondan yapılan, depomsu bir yapının önünde durduk. Yapının kenarına konan bir piriketin üzerine çıkarak üst tarafta bulunan kapağı açtı ve bir kova ile su çekti. Böylece buranın kilitli bir su deposu olduğunu anlamış odum. Bu durum sınırda su sıkıntısının var olduğunu düşünmemeneden oldu.

Sınırın öte tarafının da buradan farklı olmadığını tahmin ediyorum. Sınırdan geri dönerken bir taraftan Zeyla’ı görememenin hüznünü; diğer taraftan da sınır ile başkent arasını görmenin mutluluğunu yaşadığımı ifade etmeliyim. Cibuti’de yaşayan Türklere gelince; buraya otuz beş yıl önce gelip yerleşen Adil adında Hataylı bir zat var. Artık buralı olmuş, Arapça, Fransızca ve Somalice öğrenmiş, Araba tamirciliği yapıyor. Çok ilgi çekici bir hikayesi var. Ülkenin Lisanslı Ninjası, ilk Ninja olduğunu söylüyor. Hatta bir dönem bu Ninjalığından para da kazanmış. Çok renkli bir adam. Onun dışında TUSKON’a bağlı bir adamının burada yaşadığını bir okul açmayı düşündüğünü, ancak henüz böyle bir girişimde bulunmadığını anlattılar. Fakat Süleyman Efendi cemaatine bağlı iki adet kuran kursunun bulunduğunu söyle-

diler. Süleyman efendinin talebeleri burada kabul görmüşler, gayet iyi bir konuma sahipler. Sempozyumun girişinde bu kurslardan yetişen çocuklardan birinin okuduğu Kur'an harikaydı.

Son günün sabahını ise Cibuti üniversitesini gezmeye ayırdık. Ancak maalesef üniversiteye gidemedik. Zira Rektörün konuya sıcak bakmadığı anlaşıldı. Gerek Zeyla'a geçemememiz, gerekse Üniversiteyi gezememiş olmamız Türkiye'nin bu coğrafyada işin henüz başında olduğunu, mesafe almak için çok zamana ihtiyacı olduğunu gösteriyor. Zira bölge Amerika ve özellikle Fransa'nın nüfuz sahası, dolayısıyla Türkiye gibi bu arazilerin eski sahiplerinin soyundan gelen bir devlete ve onun vatandaşlarına çok fazla izin vermek istemeyeceklerdir. Ancak bu yaşadıklarımızdan bir kez daha şunu anladım. Türkiye İslam coğrafyasında etkili olmak istiyorsa Müslüman kimliğini unutmamalı ve bu kimliği ile hareket etmelidir. Aksi taktirde başarılı olma şansı yoktur.

Burnumda tütmeye başlayan dünyanın en güzel kenti İstanbul'a dönmek için uçağa binince yanımda esmer, birazda tıknas bir bey efendi oturuyordu. Biraz sonra çantasından bir kitap çıkarıp okumaya başlınca ilgimi çekti. Kitaba gözücüyle baktığımda İmam Şafii'nin *er-Risâle* adlı şaheseri olduğunu gördüm. Bu ilgimi daha da artırdı. Sohbet esnasında Somalili olduğunu, Sudan'ın Camiatu Afrika ed-Devli adlı üniversitesinde ilahiyat okuduğunu söyledi. Üniversitelerini gezdiğimi, ilahiyatçı olduğumu söylemem onda da bir ilgi uyandırmış oldu. Moğodişu'nun valisi ve Belediye başkanı olduğunu adının Hasan Muhammed Huseyin olduğunu söyledi ve kartını vererek beni ülkesine davet etti. Somali devlet başkanı Hasan Şeyh Mahmud ile birlikte kendileriyle ilgili Kopenak'ta düzenlenecek olan uluslararası bir konferansa katılmak üzere gidiyorlarmış. Somalide istikrarın yavaş yavaş geri döndüğünü, devletin otoritesini kurmaya başladığını anlattı. Biraz sonra devlet başkanı da uçağın arka tarafına geldi. Kendisiyle bir hatıra fotoğrafı çekerek Cibuti seyahatini neticelendirmiş olduk.

Sempozyumdan İzlenimler

Sempozyumdan izlenimlerime gelince: Türk Tarih Kurumu tarafından düzenlenen Afrika'da Türkler Sempozyumuna, Cibuti Yüksek Eğitim ve Araştırma Bakanlığı ile Cibuti Evkaf Bakanlığı da destek vermiş. Bu bilgi şöleni Afrika Boynuzu denilen bu bölgede yapılan kendi türündeki ilk etkinlik olma özelliğine sahiptir. Sempozyumu dinlerken aslında Afrika konusunda ne kadar az uzmana sahip olduğumuzu anlamış oldum. Buna rağmen bazı dikkat çekici bildirimlerin olduğunu da söylemem gerekir.

Sempozyumu siyah derili İstanbul Türkçesi konuşan bir hanım efendinin sunduğunu görmek benim için ilginç oldu. İstanbul'da eğitim gören ve buradaki elçiliğimizde çalışan bu hanım efendinin düğün fonetiği, bize okumak için gelen öğrencilere verilen hizmetin boşa gitmediğini bir kez daha gösterdi. Program ,Kuran-ı Kerim ve iki ülkenin istiklal marşlarından sonra Cumhurbaşkanımız sayın Recep Tayyip ERDOĞAN tarafından gönderilen telgrafın okunması ile başladı. Bu telgrafi dinlerken mutlu oldum. Zira sayın cumhurbaşkanımızın zihninde bir Afrika vizyonu olduğunu tebellür ettiriyordu.

Açılış konuşmalarının ilki Türk Tarih Kurumu Başkan Vekili, İstanbul Üniversitesi Öğretim üyelerinden Prof. Dr. Mehmet Ali BEYHAN tarafından yapıldı. BEYHAN, açılış konuşmasında özetle şöyle dedi: "Cibuti genç bir ülke olmasına rağmen stratejik bir konuma sahiptir. Sempozyumun bu genç ve stratejik konuma sahip olan Cibuti ile Türkiye arasında bir köprü olmasını temenni ediyorum. Ülke genç olsa da bu bölge ile Türkiye ve Türkler arasındaki ilişki kadim bir döneme dayanmaktadır. Türklerin bölgeye ilgileri Yavuz Sultan Selim döneminde başlamıştır. Bu ilgi din birliğinden kaynaklanmıştır. Uzun asırlara dayanan İspanya ve Fransa'nın ilgisi ise Cibuti'nin Stratejik konumuna dayanıyordu. Onların ilgilerinin asıl nedeni Afrika ve Asya'nın sahip olduğu zengin yer altı ve yerüstü kaynakları ile Uzak Doğu'nun zenginliği idi. Cibuti Hindistan'a açılan kapıdır. Avrupalılar için Hindistan'dan gelen baharatın önemi çok büyüktü. Zira bu baharatlar sadece yemeklere çeşni değil, aynı zamanda bu yemeklerin muhafazasını da sağlıyordu. Dolayısıyla Hindistan'a giden yolu kontrol altına almak için bu bölgelerin hâkimiyeti önemliydi. Zaten Avrupa devletleri öteden beri İslam coğrafyasında üretilen bilimsel bilgi ile ayakta durmuşlardır. Onların birikimlerinin arkasında Endülüs'te üretilen medeniyetin izleri bulunmaktadır. Pusula ve usturlabı oradan aldılar ve etkin bir şekilde kullandılar. Osmanlı ise bu bölgeye, Müslümanları ve kutsal beldeleri korumak için geldi. Babu'l-Mendeb ve Aden Körfezinde Portekizlilerle mücadelesinin arkasında da bu dini kaygıları vardı. Nitekim herkesin bildiği gibi Portekizlilere karşı buradaki Müslümanları korudular, korumaları da gerekiyordu. Zira Hilafeti temsil ediyorlardı ve bütün Müslümanların hamisi olarak onların emniyetini sağlamak kendilerini için bir vecibeydi. Osmanlı bir imparatorluk değildi. Zira hiç emperyalist emellere sahip olmadı, hâkim olduğu bölgelerin yer altı ve yer üstü zenginliklerine göz dikmedi. Egemenliği altına aldığı her bir milletin dil, tarih ve kültürüne sahip çıktı. Hâkim olduğu bölgelerde insanlar kendi dil ve kültürlerini özgür bir şekilde kullandılar, kullanmaktadırlar. Batı nereye hâkim oluyorsa

oradaki dili ve kültürün tamamını silip süpürmüştür. İşte iki duruş arasındaki fark da budur.

Başkandan sonra konuşan Cibuti Üniversitesi Rektörü Dr. Djama Mohammed HASSAN ise özetle: “Bu gün bu sempozyuma katılmaktan büyük bir onur duyuyorum. Bu sempozyum Türk Tarih Kurumu tarafından organize edilmektedir. Bilindiği gibi bu bölge bir dönem Osmanlı'nın egemenliğindeydi, ancak uzun kopuşlar oldu. Dolayısıyla bu sempozyumun Türkiye'de Afrika ve Afrikalıların tanınmasına katkı sağlamasını temenni ederim. Sempozyum için Cibuti'nin seçilmesinden dolayı da müteşekkirim. Burayı seçmek aslında stratejik bir karar. Zaten Osmanlı'nın bu bölgede izleri hala varlığını muhafaza etmektedir. Zeyla'da bulunan Türk-Osmanlı mirası bunlardandır. Yakın bir zaman önce Türk delegasyonu ile birlikte o bölgeye gitmiş ve bunları yerinde görmüştük.

Üçüncü açılış konuşması ise Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Bşk Prof. Dr. Derya ÖRS tarafından yapıldı. Derya ÖRS özetle: Türkiye Cumhuriyeti'nin Kültür ve Medeniyet coğrafyası fiziki coğrafyasından daha büyüktür. Aynı şey Cibuti için de geçerlidir. Burası fiziki coğrafya olarak küçük bir ülke, ancak bulunduğu stratejik konum, sahip olduğu dini miras bizim için önemli. Bizim için kutsal olan Mekke-i Mükerreminin hemen karşısında yer almış olması zaten başlı başına bir kıymettir. Emperyalizm günümüz dünyasında kendini siyasi ve kültürel olarak göstermektedir. Siyasi emperyalizm ülkelerin yer altı ve yer üstü kaynaklarını sövmeyi hedeflerken, kültür emperyalizmi ise buna ulaşmanın yolunu göstermektedir. Bu emperyalistler dünyayı kendileri gibi yani sadece batılı gibi yaşama ve düşünmeye zorlamaktadırlar. Oysaki bizim kendi doğrumuz ve değerlerimiz bulunmaktadır. Dinimiz bize müminlerin kardeş olduğunu söylemektedir. Biz kardeş olduğumuz için, mümin olduğumuz için buradayız. Kardeşlerimizin arasındayız. Bizi temsilen burada bulunan büyükelçimiz insani ve kültürel amaçlarla hareket etmektedir. Bu sempozyumun iki ülke arasındaki ilişkinin gelişmesine ve kardeşliğin artmasına vesile olmasını temenni ediyorum.

Bir sonraki açılış konuşması ise Cibuti Türkiye Büyükelçisi olan Aden Hussein ABDİLLAHİ tarafından yapıldı. Abdullahi özetle: Sizinle olduğum için çok memnunum. Türk Tarih Kurumu'na sempozyumu burada yaptıkları için teşekkür ederim. On altıncı yüzyıla kadar uzanan ilişkilerimizin daha ileri bir noktaya geleceğine inanıyorum. Türkiye'nin sahra altı ülkelere açılımı son derece önemli. Afrika boynuzu ve Türkiye ilişkilerine baktığımızda iyi bir köprünün kurulması gerektiği söyleyebilirim. Kanaatimce bu ilişkiler ancak akademik bağlar

üzerinden geliştirilebilir. Uzun zamandır birbirlerini tanıyan halkların kaynaşmasına bu sempozyumun vesile olacağına inancım tamdır.

Son açılış konuşması ise Türkiye Cibuti Büyükelçisi Dr. Hasan YAVUZ beye ait idi. Geçirdiği kazadan dolayı Türkiye’de bulunan Hasan YAVUZ bey doğal olarak bulunmadığı için mesajı okundu. O bu mesajında özetle: Afrika boynuzunun İslam ile buluşmasının Habeşistan muhacirlerinin Zeyla’ya gelmesiyle başladığını söyledi. Zeyla’ ile Harar’da hala Osmanlı mimarisinin izlerinin bulunduğu ilave etti. Gelinlerin hala İstanbul gibi güzel olmaya çalıştıklarını, düğünlerde Osmanlı şarkıları eşliğinde gelinlerin uğurlandığını söyledi. Hasan beyin mesajını dinlerken Cibuti halkının nazarında Müslüman Türklerin hala burada olduklarının hissedildiğini görmüş oldum.

Kısa bir aradan sonra davetli konuşmacıların sunum yapacakları ilk oturuma geçildi. İlk oturum emekli büyükelçi ve Çağ Üniversitesi’nin öğretim üyelerinden Prof. Dr. Engin Ali OBA tarafından yönetilirken, konuşmacılar ise Eski Cumhurbaşkanı ve aynı zamanda bir dönem meclis başkanlığı da yapmış olan Ali Arif Burhan ile tarihçi ve aynı zamanda Güvenlik Programı Genel Müdürü Davud Ebubekir idiler.

Konuşmasından çok etkilendiğim Ali Arif Burhan özetle: “Burada bulunmanız bizim için ciddi bir onurdur. Hatta daha önce buraları yöneten atalarının izinden evlatları olan sizlerin gelmiş olmanızın onları onurlandırdığımı düşünüyorum. Türkiye Atatürk ile birlikte içine kapanmışken, Recep Tayiple ERDOĞAN’ın liderliğinde beşiğinden çıkarak dünyaya açılmaya başlamıştır. Sizleri burada bundan dolayı ağırlayabiliyoruz. Osmanlı değişik dil, din ve kültürleri bünyesinde barındırmıştı. Osmanlı her ne kadar Osman bey tarafından kurulmuş olsa da gerçek kurucusu Orhan Gazi idi. Orhan Gazi, Bursa’yı fethederek Osmanlı’nın başkenti haline getirdikten sonra Osmanlı fetihleri dalga dalga hızla yayıldı. Bu bölgeyi hakimiyeti altına almasına gelince: Bilindiği gibi Osmanlı 1515 yılında Mısır’ı fethetmiş, akabinde de Kahire’de yaşayan Halifeyi İstanbul’a götürmüştü. Daha sonra Memlukluların hakim oldukları bölgeler ilhak edilmiş ve sonrasında da Cezayir’i topraklarına katmıştı. Kısa süre içerisinde Kızıl denizin her iki tarafı Osmanlı topraklarının parçası haline gelmişti. Osmanlılar Sudan, Zeyla’ ve onun antik limanına kadar gelmeyi başarırlar. Antik Zeyla’ kenti Aden Krallığı’nın merkezi idi.

1840 yılında Avrupa devletleri Afrika kıyılarını alarak Hidiv Mehmet Ali Paşa’ya teslim ettiler. Bu aslında İslam coğrafyasının ikiye taksim edilmesi anlamına geliyordu. Böylece Osmanlı hâkimiyetine aslında son verilmiş oldu. Ancak şunu ifade etmeliyim: Osmanlı bu

bölgeye hakim olduğu süre zarfında insanların dil, din ve kültürlerine hiç karışmamıştır. Sadece dış saldırılar esnasında güvenliğe katkı sağlamalarını istemiştir. Değerli katılımcılar! Afrika kendini keşfedecek yeni nesiller beklemektedir. Ben bu yeni neslin Türkler olduğunu söylüyorum. Osmanlının bu kadar kısa süre içerisinde bu denli küçülmesinin nedeninin hızlı büyümesi olduğunu düşünüyorum. Siz fethettiğiniz ülkelerde kültür ve tarihinizi bıraktınız. Hâkim olduğunuz milletlerin kültür ve tarihine sahip çıktınız. Bu bölgeler sizinle ortak bir dine sahiptir. Bilmelisiniz ki kaybettiğiniz bu toprakları fethedecek tek Müslüman ülke sadece sizsiniz. Bizler Cibuti'de sizi işte aynen böyle görüyoruz. Bu ülkede sizin bayrağınız ve istiklal marşınız "la İlahe illallah" kadar etkilidir. Dolayısıyla siz mümin ve Müslüman ceketinizi giyerek bu aracı kullanmalısınız. Daha önceki katı laiklik anlayışınız Türkiye'nin ve dolayısıyla Türklerin bir tarafını aksak bırakmıştı. Dini değerlerinizi üzerinizde taşımalsınız. Doğrusu merak ediyorum. Dilinizi, alfabenizi değiştirdiniz. Peki bunları okuyacak nesiller yetiştirdiniz mi? Eğer bunu yapmamışsanız yapmak zorundasınız. Bilmelisiniz ki burada, Cibuti'de kendi evinizdesiniz. Evinize yeni hükümetinizle birlikte ancak gelebildiniz. Siz şimdi Afrika'da varsınız. Hatta Osmanlı döneminde daha önce hiç bulunmadığınız yerlerde bile varsınız. Bilmelisiniz ki Cibuti sizin Afrika'ya açılmanızı sağlayabilir. Buradan Afrika'nın her tarafına ulaşabilirsiniz. Eğer bunu yaparsanız şimdi gerçekleştirdiğiniz rönesansı daha da büyütebilirsiniz."

Cibuti eski cumhurbaşkanının bu konuşmasının beni çok etkilediğini bir kez daha söylemeliyim. Bu konuşmayı dinlerken yaklaşık bir yıl önce Yemen'de İHH Mavi Marmara gazilerinden Hizbu'l-İslah partisinin milletvekillerinden birinin yaptığı konuşmaya ne kadar benzediğini düşündüm. Her iki lider de Türkiye'nin İslam ile yeniden buluştuğunu ve ümmetin kendilerini lider olarak beklediklerini söylüyordu. Doğrusu her iki konuşmayı dinlerken acaba bu beklentilerin ne kadarını yerine getirebilecek güce sahibiz diye düşünüyorum. Yüce Allah'tan bu mazlum ümmeti kurtarıcı beklediği bu günlerde korumasını temenni ediyorum.

Açılış oturumunun son konuşmacısı ise Davut Ebubekir idi. Son derece sevimli, sempatik, tarih eğitimini Fransa'da alan Davut, "ben tarihçi bir aileye mensubum" diyerek konuşmasına başladı ve özetle şöyle dedi: Bütün Cibutiler tek bir yorganın altında uyur, yani hepimiz birbirimize benzeriz. Sizin burada bulunmanızı Türkiye'nin Cibuti'de yeniden uyanışı şeklinde anlıyorum. Bu etkinliği simgesel olarak kabul ediyor ve bölgeden uzun yıllar uzaklaşan Türkiye'nin geri dönüşü şeklinde değerlendiriyorum. Türk Tarih Kurumunu da Fransa'nın Co-

lege de Frans’ın bir benzeri yani kültürel diplomasi yürüten bir müesese olarak düşünüyorum. Dolayısıyla siz şu anda kültürel diplomasi yürütmektesiniz. Bilmelisiniz ki biz Cibutililer [Osmanlı kenti olan] Zeyla’ kökenliyiz. Bir başka ifadeyle bende dâhil olmak üzere Cibutililerin büyük bir kısmı Zeyla’dan gelerek buraya yerleşmiştir. Evet Osmanlı bu bölgeyi terk ederek geldiği Anadolu topraklarına geri döndü. Ancak Avrupalılara göre onlar hep buradaydı her siyasetlerinde bunu böyle düşündüler. Dolayısıyla düzenlenen bu sempozyumun sembolik bir değeri var. Türklerin bu bölgeye simgesel olarak barışçı ve eşitlikçi bir şekilde, Cibuti hükümeti ile eşit bir seviyede, geri döndüğünü simgelemektedir. Türklerin bıraktığı ortak bir mirasımız var. Bu miras İslam mirasıdır. Osmanlı dönemini Cibuti tarihini birlikte ortaya çıkarabiliriz. T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde ciddi vesikalar bulunmaktadır. Bu vesikaları değerlendirerek Avrupalıların sahip olduğu emperyalist bakış açısıyla değil, siz kardeşlerimizle birlikte doğru bir tarih ortaya koymak istiyoruz. Hilal ile yıldız taşıyan Türk bayrağı sizin en büyük referansınızdır. Bunu görmelisiniz, siz Müslümansınız. Müslümanlığınız sizin için en büyük referansınızdır. Tarih ve benzeri alanlarda kültürel diyalog kurmaya devam etmeliyiz. Buraya geri geldiniz bu bizim için büyük bir şans, simgesel şeyler yapmalısınız. Okul olabilir, başka bir şey yapabilirsiniz. Türkiye’nin geri dönüşü çok kuvvetli bir simge ile kendisini göstermelidir. Bir üniversitenizde bu bölgeye ait bir kürsü kurulabilirsiniz. Bu kıyılar çok önemli buradan Aden körfezinin çıkışına kadar çok önemli. Amerika’nın en büyük askeri üssü burada bulunmaktadır. Yine Japonya’nın en büyük askeri de burada bulunmaktadır. Siz NATO üyesisiniz, bunu kullanmayı başarabilmelisiniz.

Diğer bildirilerden ise bir kaçına dokunmak istiyorum. Notlarımın sonuna da programı koyacağım. Zaten bildiriler de tarih kurumu tarafından yakın zamanda yayınlanacağı için dileyen oradan da okuyabilir.

Tarikatlar üzerinden bir nevi toplum mühendisliği öneren Mustafa KULU’nun “Türkiye-Kuzey Afrika İlişkilerinde Sufiliğin Etkisi” başlıklı bildirisi dikkat çekiciydi. Kutlu bu bildirisinde özellikle Kuzey Afrika’da Siyasi İslam’ın önüne geçmek, hatta törpülemek için tasavvufi hareketlerden faydalandığını, biraz da Fas’tan istifade ederek anlattı. Neden olarak da Sufilerin var olan otoriteyi kabul etmelerini gösterdi. Dolayısıyla onların üzerinden halkı kontrol etmenin mümkün olduğunu dile getirdi. Tartışmalar esnasında da bazı katılımcılar Osmanlı döneminde benzer şekilde davranıldığını söylediler. KULU, Türkiye’nin de bu bağlamda sufilerden faydalanmasını önerdi. Dikkat çekici bir diğer bildiri ise sevgili dost Dr. Ahmet NEGM’e aitti. Mısır Aynuşşems

üniversitesi hocalarından olan Ahem Necm'in bildirisini "On Altıncı Yüzyılın Başlarına Kadar Osmanlı-Mısır İlmî İlişkileri: Ezher Örneği" başlığını taşıyordu. NECM bu bildirisinde Ezher üzerinden Osmanlı-Mısır ilişkilerini inceledi. Bildiri benim için birçok bilinmedik bilgiyi içeriyordu. Nitekim onun verdiği bilgilere göre bu ilişki Orhan Gazi dönemine kadar uzanmaktadır. Orhan Gazi döneminde İznik kadılığı yapan zatlardan bazıları Ezher'de eğitim görmüş, ondan sonra bu bölgeye yerleşmişler. Yine onun verdiği bilgiye göre mütebahhir ulemamızdan Babertî, İbn Himâm es-Sivasî Ezher'de eğitim görmüşlerdir. Hatta bunların içerisinde Ezher'de müderrislik yapanlar dahi bulunmaktadır. Molla Fenârî bunlardan biridir. Fenârî, İbn Hacer'e Hocalık yapmıştır. Karamanî de Mısır'da Abbasiye medresesinde müderrislik yapmıştır. Osmanlı döneminde Ezher'in konumuna gelince; medreseye tam bir bağımsızlık tanınmıştır. Zaten Türk kökenli, hatta Hanefî kökenli hiçbir alimin Ezher'e şeyh olarak tayin edilmemiş olması başlı başına bu hoşgörünün göstergesi olarak karşımızda durmaktadır.

İlgimi çeken bildirimlerden biri de Yrd. Doç. Dr. Ahmet Murat GÜZEL'in "Kölelikten Şeyhliğe: Şazeliyye Tarikatının Kurucu İsimlerinden Etiyopyalı Yakut el-Arşî" başlıklı çalışmasıydı. Onun verdiği bilgiye göre Afrika'nın en yaygın tarikatı olan Şazeliyye, onlarca kola ayrılmış olup Uzak Doğu, Malezya ve Java bölgesine kadar yayılmıştır. Her meslek dalının bir piri olduğu gibi -terzilerin pirinin İdris (AS), demircilerin Davud (AS)- kahvecilerin de bir pir vardır ve bu pir Şazeli tarikatına mensuptur. Bu nedenden dolayı Osmanlı'da kahvecilerin başı Şazeli tarikatına mensup olurlardı. Kahveci başı, kahveyi servise Şeyh Şazeliye dua ile başlarmış. Hatta kahveyi bulanın bir Şazeli Şeyhi olduğuna inanılmaktaymış. Bu inanışa göre tek başına kalan bir müridin uzun süre aç ve uykusuz kalmasına rağmen ibadetlerini hiç aksatmadığı, dinç görüldüğü diğer müridanın dikkatini çekince nedenini sormuşlar o da neden olarak tekkenin avlusunda bulunan ve yetiştirdiği tohumları yediği bitki olduğunu söylemiş. Bunun üzerine diğer müritler de bunu çiğnemeye başlamışlardır. Bu da kahvenin yayılmasını sağlamıştır. Onun Cibuti'de bile kahve ikram edilirken Şazeli şeyhine dua edildiğini söylemesi ise daha ilginçti.

Dikkatimi çeken bildirimlerden bir başkası ise Yrd. Doç. Dr. Recep ÇELİK'e ait olan "İngiliz İstihbarat Raporları Işığında Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk-Mısır ilişkileri" başlıklı tebliği idi. Bu bildirimde özellikle Mısırlı muhaliflerin Cumhuriyetin ilk yıllarında Mustafa Kemal Atatürk'ü bir kurtarıcı olarak, hata sadece Anadolu'nun kurtarıcısı değil, hilafetin de kurtarıcısı olarak gördükleri ve kendilerini de kurtaracağı şeklinde bir beklenti içerisinde olduklarını söylemesi dikkat çekiciydi.

Ancak Türkiye’nin o dönemde takip ettiği dış politika bu desteğe denk düşmemiştir. Bir diğer bildiri ise “Sudan Arapçası’nda var olan Türkçe Kelimeler” başlıklı Bedrettin AYTAÇ beyin bildirisiydi. Bu bildiri de Türkçe’nin yöre üzerinde etkisini göstermesi açısından ilgi çekici idi. Beş yıl Sudan’da büyükelçilik yapan Prof. Dr. Ali Engin OBA’nın bildirisini de dikkat çekiciydi. Nitekim onun verdiği bilgiye göre “3500 Türk vatandaşı Sudan’da yaşamaktadır. Zaman geçirmeden vatandaşlarımızı bir çalışma kapısı açmak için insanımızı geleceğin yükselen kıtası olacak olan Afrika’ya yönlendirmemiz gerektiğini söyleyen OBA, “Afrika’da tam teşekküllü bir üniversitenin mutlaka kurulmasını sağlamak gerekir. Sağlık sorunlarını çözecek ciddi ve büyük bir hastane de mutlaka Afrika’da kurulmalıdır. Afrika’dan gelen öğrencilerin de Türk ailelerin yanında kalmasını ve sahiplik yapılması sağlanmalıdır. Böylece örf ve adetlerimizi de bilen insanların yetişmesini sağlamış oluruz” demiş olması Afrika’ya yönelik politika belirleyeceklerin dikkat etmesi gereken noktalar olarak dikkat çekiciydi. İlgimi çeken bildiri-lerden bir diğeri ise Yrd. Doç. Dr. Ahmed Sami el-AYDÎ’nin “Çağdaş Dönemde Mısır ile Türkiye Arasındaki Akademik ve kültürel ilişkiler” başlıklı çalışmasıydı. Mısırlı ve Azerbaycan’da yaşayan Ahmet bey bu bildirisinde Mısır’da var olan Türk Dili ve Edebiyatı bölümleri hakkında bilgi verdi. Ona göre bu gün Mısır’da onun üzerinde Üniversite’de Türk Dili ve Edebiyatı bölümü bulunmaktadır. Aslında bunlara Türkoloji Bölümleri demek daha doğrudur. Zira bu bölümlerde aynı zamanda Türk tarihi de okutulmaktadır. Son yıllarda bu bölümlere ilgi artmıştır. Bölümün piri ise Mehmet Akif ERSOY’dur. Nitekim o burada Türkçe dersler veren ilk üstatlardan biridir.

Ben de bu sempozyumda ibadi kökenli Müslümanlar tarafından Kuzey Afrika’da bugünkü Ceayir sınırları içerisinde kurulan Tahert kentini anlattım. Şehrin merkezi unsurundan başlayarak fiziki yapısı ve demografik yapısı ile ilim kültür tarihi hakkında bilgiler verdim. Daha sonra da bildirimde yer almamasına rağmen muhataplarımı dikkate alarak Osmanlı döneminde bu devletin bir parçası olan İbadiler, sahip oldukları sosyal ve politik durumu hakkında bilgiler aktardım. Bunlardan biri olan ve Osmanlı döneminde mutasarrıflık Süleyman Barunî Paşa hakkında da ekstra bazı bilgiler aktardım.

“Afrika’da Türkler Sempozyumu”nun bu mazlum bölgeye ilginin uyanması temennisiyle...

Sempozyumun Programı

Birinci Panel: Modaratör: İlhan ERDEM

Prof. Dr. İlhan ERDEM, Selçuklular Zamanında Doğu Afrika ve Zengibar.

Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ, Afrika'da Kurulan ilk İslam Kentlerinden Biri: Tahert.

Doç. Dr. Ahmet SAĞLAM, Mısır'da Gayr-i Müslim Topluluklar.

Doç. Dr. Süleyman DÖNMEZ, Afrika'da Felsefe ve Anadolu Mistisizmi.

İkinci Panel: Modaratör: İlhan ERDEM

Doç. Dr. Mustafa KILIÇ, Eyyubiler Döneminde Nübe.

Yrd. Doç. Dr. Adnan ADIGÜZEL, XI. Asır'da Büyük Sahra'nın Batısında Mağrib'de İslami İslahat Hareketi: Abdullah b. Yasin ve Murabıtlar.

Doç. Dr. Selim Hilmi ÖZKAN, Sultan Kalavun ve Hanedan Dönemi Afrika'da Memluklar.

Necmettin AYAN, XIII. Asır Juzey Afrika'sında Haçlı Türk Mücadeleleri.

Üçüncü Panel: Modaratör: Prof. Dr. Sabit DUMAN

Yrd. Doç. Dr. Ömer BOZKURT, Endülüs ve Kuzey Afrika'nın Anadolu Tasavufundaki Yeri.

Mustafa KULU, (Doktora Öğrencisi) Türkiye Kuzey Afrika İlişkilerinde Sufiliğin Etkisi.

Yrd. Doç. Dr. Ahmet NEGM, On Altıncı Yüzyılın Başlarına Kadar Osmanlı-Mısır İlimi İlişkileri: Ezher Örneği.

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Murat GÜZEL, Kölelikten Şeyhlige: Şazeliyye Tarikatının Kurucu İsimlerinden Etiyopyalı Yakut el-Arşi.

Dördüncü Panel: Modaratör: Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ

Prof. Dr. Suat CERECİ, Afrika'daki Türk Sanat Yapıtlarının Korunmasına Yönelik Politikalar.

Prof. Dr. Bedrettin AYTAÇ, Sudan Arapçasındaki Türkçe Kelimeler.

Doç. Dr. M. Murat YÜCEŞAHİN, Afrika'nın Demografik Sorunları ve Geleceği.

Beşinci Panel: Modaratör: Bedrettin AYTAÇ

Prof. Dr. Orhan KILIÇ, Beylebeylerinden Dayılara Trablusgarb'da Osmanlı Yönetimi ve Yöneticileri.

Yrd. Doç. Dr. Esra DOĞAN, Osmanlı'nın Mekke Deniz Kapısı Babu'l-Mendeb.

Dr. Hasan SAYILAN, Afrika'da Uluslararası Rekabet ve Türkiye.

İbrahim ASLAN Afrika'nın Güvenlik sorunlarına Afrikalı Çözüm: Bölgesel Örgütlenmeler.

Altıncı Panel: Modaratör: Prof. Dr. Orhan KILIÇ

Prof. Dr. Kadir ALBAYRAK, Afrika'yı Arz-ı mevud Edinmiş Senkretik bir Dini hareket: Rastafarianizm.

Doç. Dr. Gürsoy ŞAHİN, Afrika'nın Sömürgeleştirme sürecinde Berlin konferansı (1884-1885) ve Afrika Basınına Yansımaları.

Yrd. Doç. Dr. Kieran E. UCHEHARA, Understanding African Relationships; The Case of Eritrean-Ethiopian Border Dispute.

Fadime Gözde ÇOLAK, Dünya savaşlarından Gelen Özgürlük: Brinci ve İkinci Dünya Savaşlarının Afrika'nın Bağımsızlığına Etkisi.

Yedinci Panel: Modaratör: Prof. Dr. İsmail Hakkı GÖKSÖY

Prof. Dr. Üçler BULDUK, Hülasa-i Ahvâl-i Buldân'a göre 19. Yüzyılda Osmanlı Afrika'sı.

Doç. Dr. Yüksel KAŞTAN, arşiv Belgeleri ışığında Türkiye Cumhuriyeti- Kuzey Afrika (Cezayir, Fas, Tunus) İlişkileri.

Ceren GÜLSELER, Kıtada İstikrar Hedefi ve Pan-Afrikalı Örgütler.

Sekizinci Panel: Modaratör: Prof. Dr. Kadir ALBAYRAK

Prof. Dr. Ahmet AKSIN, 19. Yüzyılda Rüsyanın Etiyopadaki Siyasi ve Dini Faaliyetleri.

Prof. Dr. İsmail Hakkı GÖKSÖY, The Establishment of Anglo-Egyptian Rule: In Sudan and British Policies (1897-1914).

Yrd. Doç. Dr. Recep ÇELİK, İngiliz İstihbarat Raporları Işığında Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk-Mısır İlişkileri.

Dr. Nicola MELES, Some Italian Reports on The Red Sea and It's Revalry with The Ottoman (1899-1902).

Dokuzuncu Panel: Prof. Dr. Ahmet AKIN

Prof. Dr. Sabit DUMAN, Sudan Üzerinde İngiliz-Fransız Rekabeti: Fachoda Krizi

Prof. Dr. Ali Engin OBA, Türk Dış Politikası ve Afrika: Afrika'nın Türk Diplomasisinin Etkinlik Alanı Haline Gelmesi.

Yrd. Doç. Dr. Ahmed Sami el-AYDİ, Çağdaş Dönemde Mısır ile Türkiye Arasındaki Akademik ve kültürel ilişkiler.

İlhan ZENGİN, “Modern Sudan'ın Şekillenmesinde Mısır Hidivliğinin Katkıları”